

Раде Р. Лаловић
Републички педагошки завод
Подручна канцеларија Фоча
r.lalovic@rpz-rs.org

821.163.41.09 Андрић И.
https://doi.org/10.18485/ai_andric.2018.ch17

ШКОЛСКО ПРОУЧАВАЊЕ ОДЛОМКА
„ДАНАК У КРВИ“ У ФУНКЦИЈИ ЊЕГОВАЊА
КУЛТУРЕ СЈЕЋАЊА НА СТРАДАЊЕ
СРПСКОГ НАРОДА

Теме страдања недужних су са нарочитим емоционалним набојем транспоноване у српској поезији страдања и патње, али се мотиви страдања и патње могу сусрести као директне или индиректне теме или мотиви и у прозним дјелима. Један примјер посебно карактеристичног страдања описао је и Иво Андрић у роману *На Дрини ћуирија*, а ријеч је о дијелу који описује Данак у крви.

У раду објашњавамо један могући методички прилаз обради овог одломка у средњој школи с циљем његовања културе сјећања на невинне жртве и њихов бол и патњу.

Кључне ријечи: страдање, патња, Данак у крви.

1. Тема овог научног скупа *Иво Андрић у нашем времену* је заиста врло широко постављена и омогућава један мултидисциплинарни приступ. Ми смо се одлучили да проговоримо неколико ријечи везаних за школско проучавање Андрића из једног помало несвакидашњег угла, односно из перспективе која је недавно отворена а тиче се проучавања страдања српског народа не само у 20. вијеку. Наиме, од ове школске године у завршним разредима основне и средње школе у Републици Српској по моделу и методологији која је

у Израелу одавно присутна у проучавању холокауста започели смо проучавање страдања српског народа нарочито у 20. вијеку, али не и само у 20. вијеку. Проучавање се покушало осмислити за наставне предмете историја и српски језик, а главни циљ је његовање културе сјећања на невинно пострадале припаднике нашег народа на разним стратиштима којих је највише било у протеклом вијеку.

Страдање српског народа, односно бол и патња невиних жртава као мотив, у поезији коју смо назвали *српска поезија страдања и његовање* нису били тако чести све до краја 20. вијека. Чак је и о Јасеновцу врло мало значајних поетских остварења, а о другим стратиштима поготово. Ми смо се овом темом посебно бавили приликом састављања антологије *Пред сјенима српских мученика* чије друго допуњено издање треба да се појави до краја ове године.

Основни критеријум избора књижевних дјела, односно поетских остварења у овој антологији, а тако би требало да буде и у НПП-у, је да је пјеснички субјект жртва злочина, да је посматрач, односно свједок злочина или да је у некој врсти молитвеног односа према страдању описаном у књижевном дјелу.

Када је ријеч о српској прози чија тематика се бави злочинима над српским народом не само у двадесетом вијеку, имајући у виду наведене критеријуме, број писаца који су писали на теме бола, патње и српског страдања на разним стратиштима такође није велики. Поготово није велики број писаца који су се у својим прозним остварењима директно наслањали на конкретне, стварне примјере страдања, бола и патње нашег човјека. И то је на неки начин и разумљиво. Јер ко год да се те теме дотакао након Другог свјетског рата био је не само законски санкционисан, него од стране комунистичке

власти и потпуно искључен из реалног живота. Примјер за то је Војислав Лубарда који је међу првима у роману *Гордо њосрџање* проговорио о страдању Срба у Подрињу у Другом свјетском рату од стране комшија који су били припадници усташких формација. Ту су по темама врло интересантни још нпр. и Селенић и Тохољ.

Али, о страдању српског народа су писали и други наши прозни писци, додуше у контексту ширих тема којим су се бавили, Краков, Васић, Бранимир Ћосић, Добрица Ћосић, а онда ево и Иво Андрић у роману *На Дрини ћуџрија* који на самом његовом почетку веома згуснуто, на само једну и по страницу текста говори о Данку у крви, томе давнашњем суровом отимању српске дјеце с циљем стварања елитних турских војних формација које ће касније крвожедно убијати баш свој, српски народ који је сањао о слободи и борио се за слободу.

2. Због чега смо се одлучили да на овом одломку покажемо модел школског проучавања књижевног текста с циљем његовања културе сјећања на бол, страдање и патњу?

Осим истине да је основни задатак књижевности да смислено свједочи о људским судбинама, свевремености патње и смислу постојања постоје и други разлози.

Први разлог је то што Андрић у роману *На Дрини ћуџрија* књижевноумјетнички говори о једном од најстаријих у српској прози описаних сурових, стварних злочина који се на овим просторима догађао у континуитету и прије неколико вијекова а који се истовремено налази и на почетку цјелокупне касније континуиране патње, бола и страдања све до данашњих дана.

Други разлог је што је тај одломак и раније био у НПП-у, али је забрањено његово школско тумачење. Забрану је на приједлог бошњачких политичара реали-

зовала међународна заједница оличена у лику Клода Кифера који је прије двадесетак година неометано касацио наше наставне програме.

И трећи разлог је тај што је овај одломак веома згодан за школску интерпретацију, а то ћемо показати и у посебно осмишљеним задацима за истраживачко читање. Њега је нарочито згодно тумачити градећи различите прилазе и приступе који се на крају своде на исто, на бол и патњу згуснуту у тих неколико пасуса о којима се могу писати и психолошке и културолошке и стилистичке и многе друге расправе. Те расправе могу започети на различите начине, али на крају свака мора покушати дати одговор на питања која проистичу из бола и родитељске патње, из сузних погледа дјечака који се љуљају заробљени у туђе сепете и осуђених на скори и трајни губитак идентитета за туђи интерес. А још трагичнија је прича о судбини људи који након изгубљеног идентитета разарају и материјалне и духовне и људске ресурсе народа коме генетски припадају. Та трагика је присутна и када су они у ситуацији да том народу истински помогну сјећајући се бар магловито свог поријекла, јер осјећају, попут Баја, потоњег Мехмед-паше Соколовића, физичку нелагодност, располућеност и бол који пробада груди.

О трагичној судбини тих дјечака, касније ревноносних јаничара, врло сликовито говори и пјесма „Јаничар“ чији је аутор Радомир Васиљевић, а најпознатији извођач те пјесме уз музичку пратњу је био Предраг Гојковић Цуне. Текст пјесме може послужити за ширу анализу трагичне судбине, бола и страдања и родитеља, и дјеце у том тешком времену.

Радомир Васиљевић

ЈАНИЧАР

У вихору као ватра
бојевима љутим вођен
палио је један ратник
село где је рођен

Сина мајци из наручја
отео је зулумћар
сада куне своју судбу
што је јаничар

На огњишту пуне куће
плакала је једна стара
изнад ње је сабљу диг'о
ратник који хара

Сина мајци из наручја
отео је зулумћар
сада куне своју судбу
што је јаничар

Не диж' на ме руку сине
ако своје јаде знадеш
мајка сам ти јер препознах
изнад усне младеж

Сина мајци из наручја
отео је зулумћар
сада куне своју судбу
што је јаничар

Сјаха с коња млад јаничар
баци сабљу дизгин пусти
мајка хтеде нешто рећи
али не изусти

Сина мајци из наручја
отео је зулумћар
сада куне своју судбу
што је јаничар

3. Прије школске обраде одломка „Данак у крви“ из романа *На Дрини ћуџрија* неопходно је сачинити задатке за истраживачко читање и неколико дана прије обраде текста на часу те задатке подијелити ученицима да се припреме за анализу одломка. Модел организационе структуре самог часа бира наставник водећи рачуна и о структури одјељења у коме се час реализује, о наставним циљевима који су постављени, и о дефинисаним исходима учења које треба досегнути. У припреми за реализацију часа све је промјенљиво осим исхода учења који су унапријед дефинисани наставним програмом и којим је подређена комплетна анализа одломка.

Како овај текст није у НПП-у ми ћемо овдје навести могуће исходе учења сачињене само за ову прилику.

Могући исходи учења

Ученик може, умије, зна:

- ко је написао роман *На Дрини ћуџрија*;
- када је саграђен стари мост на Дрини у Вишеграду;
- ко је Мехмед-паша Соколовић;
- шта је аџами-оглан, односно данак у крви;
- ко су јаничари;
- да препозна историјске мотиве у књижевном дјелу;

- какав је био однос турске власти према православном становништву на Балкану, а посебно у БиХ;
- да препознаје и разумије однос историјских догађаја и њихове слике у умјетничком дјелу;
- да разумије симболику и тумачи универзална значења у књижевном дјелу;
- да разумије бол и патњу „уграбљених дечака“;
- да разумије и осјећа бол, страдање и патњу родитеља за отетом дјецом;
- да разумије значај културе сјећања на недужно страдање под окупационом влашћу.

Задаци за истраживачко читање
одломка „Данак у крви“

Прије свега смо дужни најоменути да ово није модел наставног часа, него само методички осмишљени задаци за истраживачко читање који служе и наставницима, и ученицима за лакшу анализу одломка, а онда и за ефикасну концепцију рада на часу.

Задатке за истраживачко читање овог одломка смо подијелили у неколико група са карактеристичним насловима и то: Сада нам се ваља вратити у времена кад на овом месту није било ни помисли о мосту; ... једног јутра 1516. године; Већ је шест година прошло од посљедњег купљења овог данка у крви; ...у сваки сепет стављан је по један дечак; ... агине сухарије би их растеривали ударцима својих бичева; ...ту су чекале као окамењене.

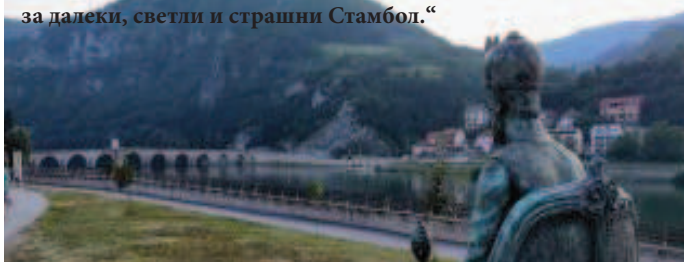
Сада нам се ваља вратити у времена кад на овом месту није било ни помисли о мосту....

Пред ученицима на пројекционом платну је велика слика вишеградског моста на Дрини снимљена из перспективе из које се види и мост, и споменик Мех-

мед-паши Соколовићу. На слајду се види и текст пасуса из другог поглавља романа *На Дрини ћуџрија* који гласи:

„Прва слика моста, којој је било суђено да се оствари, блеснула је, наравно још посве неодређена и магловита, у машти десетогодишњег дечака из оближњег села Соколовића, једног јутра 1516. године, када су га туда провели на путу из његовог села за далеки, светли и страшни Стамбол“. У позадини се тихо чује пјесма „Јаничар“. Тон пјесме се лагано смањује све док се не изгуби након чега започиње разговор са ученицима. Ученицима се сугерише да одговоре на питања траже у тексту одломка или да своје тврдње илуструју примјерима из текста одломка.

„Прва слика моста, којој је било суђено да се оствари, блеснула је, наравно још посве неодређена и магловита, у машти десетогодишњег дечака из оближњег села Соколовића, једног јутра 1516. године, када су га туда провели на путу из његовог села за далеки, светли и страшни Стамбол.“

– Шта видите на фотографији? – Гдје се, када и коме први пут у мислима јавила слика моста преко Дрине и то баш на овом мјесту? – У каквој је вези десетогодишњи дјечак из Соколовића са градњом моста? – Ко је саградио вишеградски стари мост? – Шта знате о Мехмед-паши Соколовићу, ко је он био и одакле води поријекло? – Да ли је у турској војсци тога доба осим Мехмед-паше Соколовића било и других паша и везира који су имали српско поријекло? – Када је саграђен овај мост у Вишеграду?

Слиједи изражајно читање одломка из другог поглавља романа *На Дрини ћуприја*. Одломак започиње реченицом „Тога новембарског дана стигла је на леву обалу реке дугачка поворка натоварених коња и зауставила се да ту коначи“, а завршава се реченицом „Ту су чекале као окамењене и неосетљиве за глад, жеђ и студен, све док не би на другој обали реке још једном угледале отегнуту поворку коња и коњаника како замичу ка Добруну, и у њој још једном наслутиле рођено дете које им гине из очију“.

Овдје је најбоље, ако то услови рада у школи дозвољавају, осим изражајног, обично наставничког, читања послужити се и тонским записом у коме Иво Андрић чита одломак „Данак у крви“. Тонски запис се може преузети са фејсбук странице „Фрагменти прошлости“ као и са интернет страница <https://www.youtube.com/watch?v=4xYJ0vSjai0> или <http://www.opanak.rs/ivo-andric-cita-odlomak-knjige-na-drini-cuprija-prica-odanku-u-krvi-ozivljava-posredstvom-anricevog-glasa-i-nikad-je-vise-necete-doživeti-isto/> и уз помоћ рачунара и видео пројектора емитовати у учионици. Таква презентација са оригиналним гласом и ликом Иве Андрића ће оставити веома снажан утисак на ученике и створити идеалну атмосферу за даљи наставак анализе одломка.

... једној јуџира 1516. године...

– Какав утисак је на вас оставио одломак који је прочитао Иво Андрић? – Шта се дешава на обали Дри-

не тог новембарског дана 1516. године? – Куда је кренуо јаничарски ага са пратњом? – Шта се тих дана дешавало по селима у источној Босни? – Шта је „аџами-оглан“ или „данак у крви“?

Већ је шест година прошло од посљедњег купљења овог данка у крви...

– Да ли се та турска активност на овим просторима дешавала први пут? – По ком критеријуму Турци бирају дјецу по српским селима? – Како су родитељи те дјеце реаговали на такве турске поступке?

...у сваки сејет̄ с̄ѣвљан је њо један дечак...

– На који начин Турци отпремају изабране дјечаке за Стамбол? – Шта су сепети и како изгледају? – Због чега писац каже да су сепети шкрипали и на шта те то шкрипање подсјећа? – Шта се у тим сепетима уз дјечаке још налази? – На шта те асоцирају „преплашена лица уграбљених дечака“? – Како се ти „уграбљени дечаки“ понашају заточени у сепетима?

...агине сухарије би их рас̄теривали ударцима својих бичева...

– Ко на „извесном одстојању“ иде за караваном „уграбљених дечака“? – Како писац описује родбину која иде за отетом дјецом? – Да ли су родитељи који иду за отмичарима били свјесни куда и због чега Турци воде њихову дјецу? – Шта ће се стварно десити са тим српским дјечакима? – Како се „агине сухарије“ понашају према преплашеној, али упорној родбини и родитељима отетих дјечака? – Како су се мајке понашале након сурових поступака Турака? – Шта су мајке жељеле да виде бар још једном? – Како писац описује упорне мајке? – Због чега мајке очајнички понављају имена својих дјечака? – У каквом су оне емоционалном стању?

...иу су чекале као окамењене...

– Због чега жене које плачући прате отету дјецу полако губе снагу у овој последњој борби? – Како разумијеш реченицу „Али пут је дуг, земља тврда, а Османлије моћне и немилосрдне“? – Како писац слика те болом и муком скрхане мајке на обали Дрине тог новембарског дана 1516. године?

– На шта нас све подсјећа Иво Андрић у овом одломку? – Објасни однос историјских чињеница и њихових умјетничких слика у овом одломку? – Како разумијеш трагичну судбину српског народа с обзиром на овдје описани стварни историјски догађај? – Шта нас све данас подсјећа на овај догађај нарочито када се нађемо у Вишеграду? – Како у умјетности (књижевној, музичкој, ликовној) можемо његовати културу сјећања на болне и трагичне догађаје из наше историје?

4. Имајући у виду да овдје описани турски злочин над српским становништвом који производи страшан бол и трајан губитак најмилијих има обиљежја геноцида, јер тиме Србима силом одузима и превјерава најпродуктивнији и најздравији дио становништва стварајући од тих отетих дјечака најкрволочније јаничаре, вјерујемо да из тог злочина, из несамјерљивог бола и родитељске, а онда и колективне патње произилази и један од кључних регистара Босне као земље мржње, баш онакве какву је Андрић описао у „Писму из 1920. године“ гдје између осталог стоји и сљедеће: „...испод свега тога крију се у непрозирним дубинама олује мржње, читави урагани сапетих, збијених мржњи које сазревају и чекају свој час. [.....] Између разних вера јазови су тако дубоки да само мржња успева понекад да их пређе. [.....] (Ја сам, чини ми се, за ово неколико месеци добро видео страшне међусобне односе међу

људима разних вера и разних народа у Сарајеву!).“

Због тога, али не и само због тога, Данак у крви не само да заслужује, него и по свим моралним критеријумима обавезује да буде дио културе сјећања на страдање, бол и патњу српског народа.

Rade R. Lalović

SCHOOL STUDY OF THE PARAGRAPH
“TRIBUTE IN BLOOD” IN THE FICTION
OF FOSTERING A CULTURE OF REMEMBRANCE
OF THE SERBIAN PEOPLE SUFFERING

Summary

Having in mind the contemporary development and supplementing of the curricula in the Republic of Srpska with the aim of studying the suffering of the Serbs, Jews and Romas and fostering a culture of remembrance on the innocent, certain literary works have been selected within the teaching of Serbian language and literature, which describe some of these sufferings or shocks as a direct or indirect topic.

The themes of the suffering of innocent people are with transcendental emotional charge transposed in Serbian poetry of suffering and misery, but the motives of suffering and misery can also be seen as direct or indirect topics or motives in prose works. One example of a particularly characteristic suffering was also described by Ivo Andrić in a novel *The Bridge on the Drina*, and it is a work that describes *Tribute in blood*.

In this paper we explain one possible methodical approach to processing this paragraph in high school with the aim of fostering a culture of remembrance on innocent victims and their pain and suffering.

Key words: suffering, misery, *Tribute in blood*.